

Ալեքսանին՝ որ փոխեցաւ թվին՝ ՌՄԵ
Դեկտեմբերի Ա.ին:

6.

Մալաթիայի թէրզի պաշի պարոն
Կոնտնոսի կողակցի Մարիամ՝ խաթունին
որ փոխեցաւ ի կեանս թվին ՌՄԳին
ապրիլի Բին:

7.

Այս է, տապան, հանգստեան, քա-
ղարճոցի պարոն Մտին դարը Ատավրտի,
կողակցի հանգուցեալ Սիման, որ փո-
խեցաւ ի կեանս ՌՄԿԲին փետրվարի Ժ:

8.

Այս է տապան հանգստեան հանգել
կանանեօսի որդի՝ հանգել օյանէսին՝ որ
փոխեցաւ աստէն՝ ի կեանս թվին Հայոց
ՌՄԿԳին եւ յուլիսի ԺԵին:

9.

(Աղբիւրի քարին տակ անընթեռնի.
թուականն է) ՌՄԿԷ Դեկտ.ի ԻԵին:

10.

Այս է՝ տապան՝ հանգստեան՝ կա-
նանեօսի որդի հանգուցեալ Զաքարին՝ որ
փոխեցաւ աստէն՝ ի կեանս թվին ՌՄԿԸ
մայիսի ԺԲ:

11.

Այս է տապան հանգստեան տիար-
պէքերցի՝ Աստուածատուրի՝ որդի հեզա-
հօգի՝ պարօն Օհանին՝ որ փոխեցաւ ի
կեանս թվին ՌՄՀԲ Յունվարի Ժին:

(Առազանաքար:)

Այս է տապան Ծորթէնէնց ծատուրի
որդի (Հայրապ)եօսին որ փոխեցաւ Բրիս-
տոսի...

Սոփիա:

ԳՐ. ԻԽԹԻՇԵԱՆ

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Ռ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

“ԲԱՆԲԵՐ”, Հայաստանի գիտական ինստիտուտի:

“Հայաստանի գիտական ինստիտուտին” է
պատկանում “Բանբեր”ը, որ լոյս է տեսնում
Էջմիածնում գիտական կաճառի խմբագրու-
թեամբ: Մեր ձեռքի տակ ունինք հանդիսի Ա.
Ե. Բ. գիրքը, մէկ հատորով, որ կրում է
1921—1922 թուականները, դա 329 երկ-
սիւն էջից բաղկացած ստուար եւ մեծագիր մի
հատոր է — ճիշտ “Հանդէս Ամսօրեայ”ի
գիրքով, որ տպագրուել է ամենածանր պայ-
մանների մէջ եւ ամենամեծ ջոհողութիւն-
ներով:

Ինչո՞ւմ է կայանում “Բանբեր”ի ուղ-
ղութիւնը: Թերթի խմբագրութիւնը երկու
խօսքով ընտրուում է իր նպատակը այսպէս.

“Գիտական ինստիտուտի” “Բանբեր”ը
իր առաջնակարգ նպատակն է համարում
միջոց ընծեռել գիտական ուսումնասիրու-
թեան ենթարկելու Հայաստանի աշխար-
հագրութիւնն ու ազգագրութիւնը, տնտե-
սական կացութիւնն ու յարաբերութիւն-
ները, պատմութիւնն ու գրականութիւնը,
հնագիտութիւնն ու արուեստը եւ այլն:”

Այսպէս “Բանբեր”ը գալիս է լրացնելու
մի խոշոր բաց մեր մտաւոր մշակոյթի ասպա-
րիզում: Նա միանում է, իբրեւ առաջնակարգ
լծակ, գրական յառաջդիմական այն հոսան-
քին, որ սկսել է “Նորքը” Երեւանում, իսկ
“Նոր-Աշխարհը”՝ Թիֆլիսում: Նա ասպարէզ է
գալիս իբրեւ գիտական գործօն ժամանակի
մտաւոր շարժման:

Եւ իրաւի “Բանբեր”ի ամենաառաջին
գիրքը արդարացնում է իր գծած նպատակը
դա գիտական մի լուրջ ժողովածու է, որի մէջ
հանդէս են գալիս հայ ժողովրդի արուեստն ու
գիտութիւնը, նրա քաղաքակրթութիւնն ու
կուլտուրան, պատմութիւնն ու գրականութիւնը
հնութիւններն ու յուշարձանները: Այնտեղ
ընթերցողի առաջ բացւում է պատմա- հնագի-
տական, բանասիրական-ազգագրական, գրական
եւ մատենագրական մի ամբողջ աշխարհ, հա-
րուստ եւ գեղեցիկ մի թանգարան: Այդ թանգա-
րանը կառուցուած է բարեխիղճ աշխատանքով
եւ դա հասկանալի է: Հանդիսի դրօշի շուրջ
համախմբուել մեր գիտական-գրական աշխարհը

մեզ պատմական մի քանի վաւերագրերով, հանուած էջմիածնի դիւանից:

Համառօտ բայց ուշագրաւ մի յօդուած ունի նաեւ Ս. Տէր-Յակովբեանը՝ Երիզայի յուշարէն արձանագրութիւններից, խորագրով: Արժէքաւոր է նաեւ Գ. Ասատուրի՝ Սայաթ-Նուվայի ձեռագիր մատենանի, ուսումնասիրութիւնը: Այնտեղ շօշափուում են երկու գլխաւոր հարցեր. 1. Ո՞ւմ ձեռով է գրուած Սայաթ-Նուվայի մատենանը եւ 2. Գիտէ՞ր արդէ՞ք Սայաթ-Նուվան հայերէն գրել-կարդալ: Այս լոյս են տեսնում մի քանի անտիպ երգեր: Ի՞նչքան նպատակայարմար էր տպագրել ձեռագրի պատկերը: Աչքի են ընկնում Ս. Կանայեանի «Պատմութիւն Աստուածընկալ Ս. Նշանին Ս. Աղբիւրկու եւ Շապուհ Բագրատունի» եւ «Մաղխաղան, յօդուածները: Վերին աստիճանի մի բարեխիղճ ուսումնասիրութիւն ունի Գր. Տէր-Պողոսեանը՝ «Հաւարիկի բարբառը» խորագրով:

Յիշատակենք նաեւ գիտնական ճարտարապետ Թ. Թորամանեանի «Նախաքրիստոնէական հայ ճարտարապետութիւն» վերնագրով խիստ շահեկան յօդուածը: Նրա մէջ քննուում է Հայաստանի նախաքրիստոնէական շրջանի, այն է քարի, բրոնզի եւ երկաթէ դարերից մնացած կիկլոպեան բերդաքաղաքների ու ամրոցների ճարտարապետական մնացորդները եւ հայ ժողովրդի նախապատմական քաղաքակրթութիւնն ու կուլտուրան:

«Բանբեր»ի մի կարեւոր բաժինն էլ գրական-քննադատական մասն է: Այնտեղ իրենց մասնակցութիւնը բերել են Արսէն Տէրտէրեան, Դաւիթ Անանուն եւ Խ. Սարգսեան:

Տէրտէրեանը ուսումնասիրութեան նիւթ է դարձրել Բաֆֆին — «Նկատողութիւններ Բաֆֆի մասին», — աշխարհայեացքը: Նա վերլուծում է Բաֆֆի աշխարհայեացքն ու անհատականութիւնը: Արժէքաւոր նորութիւններ է տալիս նա Բաֆֆի անհատականութեան մասին: Աշխարհայեացքի վերլուծութիւնը սակայն դոհացուցիչ է: Յօդուածի ամբողջութեան մէջ չենք գտնում խորը վերլուծական քննադատութիւն եւ հետեւողական կարգ: Աչքի են ընկնում նաեւ կրկնութիւնները, օր. ազդեցութիւնների մասին խօսելիս, որոնք վնասում են նիւթի համաչափութեանը: Այս թերութիւններով հանդերձ յօդուածը կարգացում է հետաքրքրութեամբ:

Գրական-քննադատական բաժնում Դաւիթ Անանունը վերլուծութեան է ենթարկում «Ար-

շակ Ագապեանի» գրականութիւնը: Ագապեանը մեր տաղանդաւոր գիւղագիրն է, որ համարեա մոռացութեան է ենթարկուել: Անանուն սրբում է մոռացութեան փոշին: Նրա յօդուածը բաժանուում է երեք գլխաւոր մասերի. առաջին մասում նա տալիս է Ագապեանի կեանքի հանգամանքները, երկրորդով՝ պատկերացնում է նրա հրապարակախօսական գործունէութիւնը իսկ երրորդ մասի մէջ կանգ է առնում նրա գրական գործերի վրայ: Ընդհանրապէս յօդուածը պատրաստուած է խնամքով, մի յատկութիւն, որ յատուկ է Անանունին: Արշակ Ագապեանի կեանքի եւ գրական գործունէութեան հետ ծանօթանալու համար կարժէ կարդալ այդ յօդուածը:

Նշյն գրական բաժնում Խ. Սարգսեանը տալիս է «Լեւոն Աթարէկեանի պոէզիայի» վերլուծութիւնը:

«Բանբեր»ի սոցիալ-տնտեսական յօդուածներից ուշագրաւ է Դաւիթ Անանունի «Բարձր դասը Հայաստանում եւ Աղերբայջանում» խորագրով գրութիւնը: Անանունը մեր կարող սոցիոլոգ-քննադատներից մէկն է: Այդ ուղղութեամբ նա ունի մի շարք արժէքաւոր ուսումնասիրութիւններ: Դեռ անցեալ տարի էջմիածնում լոյս տեսաւ նրա «Ռուսահայերի հասարակական զարգացումը», խորագրով գիրքը: Այժմ էլ նա «Բանբեր»ի մէջ շօշափում է սոցիալ-հասարակական այժմեականութիւն ունեցող մի խնդիր: Ո՞րն է այդ խնդիրը՝ Ռուսական պրոլետարական մեծ յեղափոխութիւնը ոչնչացրեց Ռուսաստանի դասակարգային անանաշնորհումները եւ բոլոր քաղաքացիներին հռչակեց խորհրդային հանրապետութեան քաղաքացիներ: Նշյն երեւոյթը կատարուեց նաեւ խորհրդային Հայաստանում: Անանուն կանգ է առնում պատմական այդ երեւոյթի վրայ: Նա պարզում է մեզ, թէ բարձր դասակարգը ի՞նչ էր ներկայացնում Հայաստանում եւ Աղերբայջանում, ի՞նչ նշանակութիւն ունի դասակարգերի վերացումը մեզ համար եւ ի՞նչ է կորցնում բարձր դասը նրանով: Անանուն պատմական տուեալներով եւ գիտական վերլուծութեամբ քննում է հարցը: Նա ուսումնասիրութեան նիւթ է դարձնում նախ աւատական Պարսկաստանը, ուր բարձր դասակարգը թէեւ իշխող, բայց սեփականատէր չէր: Այս անցնում է Ցարական Ռուսաստանին եւ նրա վարած հրդային քաղաքականութեան: Այնտեղ կարծիք

Թելով գծում է մի տխուր իրողութիւն, թէ ինչպէս ցարի կառավարութիւնը ոտնահարելով ժողովրդի շահերը, թիկունք էր կանգնում բարձր դասակարգին, որը ոչ միայն կուլտուրական արժէք ցոյց չէր տալիս, այլ եւ կեղեքում, կողոպտում եւ խռնդուտ էր հանդիսանում ժողովրդի առաջադիմութեան ու զարգացման:

Ժողովրդական տնտեսութեան պատմութեան նուիրում հասարակական շահեկան մի յօդուած ունի նաեւ Թ. Աւգաբէգեանը՝ «Սիմէօն կաթողիկոսի յիշատակարանի ծածկագիրը», խորագրով: Դա մեղանում տնտեսապատմագիտական առաջին ուսումնասիրութիւնն է եւ այդ տեսակետից էլ արժանի է ուշադրութեան:

Բացի յիշեալ բաժիններից՝ «Բանբեր»-ը ունի նաեւ քննադատական-գրախօսական մի բաժին: Այնտեղ աչքի է ընկնում Թ. Աւգաբէգեանի յօդուածը Շապուհ Բագրատունու պատմութեան մասին: Նա պատմական տուեալներով ապացուցանում է, թէ գիրքը չի պատկանում Շապուհի գրչին: Քննադատական բաժնում իր մասնակցութիւնը բերել է Դաւիթ Անանուը, որ քննում է Աշոտ Եւթիմիանի «Հայ-Ռուս Օրինակագիր» խորագրով գիրքը: Բանասիրական-քննադատական բաժնում շահեկան է Ե. Տէր-Մինասեանի «Կնիք հաւատոյ եւ Հայոց եկեղեցու դիւան. դիրքը Զ. եւ Է դարերում» գրքի մասին գրախօսական յօդուածը: Նոյնպէս ուշադրաւ է դարեգին եպիսկոպոսի «Հայ ճարտարապետութիւնը Ստրիգովսկու նոր աշխատութեամբ» քննադատական մատենախօսութիւնը:

«Բանբեր»-ի վերջում կայ Մեսրոպ եպիսկոպոսի «Տեղեկութիւնը Հայագիրտութեան մասին», Այլ եւ «Հայագիրտութեան կորուստներից» խորագրով յօդուածները նուիրուած Գալուստ Բէր-Մկրտչեանի, Նորայր Բիւզանդացու, Կարապետ եպիսկոպոս Տէր-Մկրտչեանի, Կ. Կոստանեանի եւ Լեւոն Լիսիցեանի:

«Բանբեր»-ը փակում է Ե. Տէր-Մինասեանի «Էջմիածնի գիտական ինստիտուտի» տեղեկագիր-կանոնագրով:

Ընդհանրապէս «Բանբեր»-ը գիտական լուրջ հանդիսի տպաւորութիւն է թողնում իր բովանդակութեամբ: Նա կարող է մրցել մինչեւ բովանդակութեամբ: Նա կարող է մրցել մինչեւ այժմ լայն տեսած մեր գիտական ամսագրերի հետ: Ահա այդ տեսակետներով մենք սրտանց ողջունում ենք «Բանբեր»-ի խմբագրութիւնը:

Ա. Ի. Ե. Ե. 12 Մարտ 1923: ԱՐԱՄ ՆՐԵՍՅԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԺԱԳՈՒՄԸ ԵՒ ԴԻՑԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ, ըստ համեմատական Կրօնագիտութեան: Գրեց Դոկտ. Ն. Ա. Մատիկեան, Վիեննա 1920, էջ ԺԲ + 334: Ազգ. Մատ. ՁԷ:

«Գիտական յորդեռանդ ոգեւորութեան հանդէպ Եկեղեցւոյ ցոյց տուած տեսակ մը զգուշաւորութիւնն եւ բռնած սպասողական դիրքը, կ'ըսէ բողոքական նշանաւոր դաստիարակ մը, ըստ ինքեան մտաւոր խղճմտութեան ոգւոյն շատ աւելի խնամի է, քան այն արմատական յախուռն վազքը, զոր այսօր գիտութեան աղաւտութեան համար կուռող յառաջամարտիկներու քով կը նշմարենք¹»: Արեւելեան ազգերու քաղաքակրթական հնագրական յիշատակարաններու լոյս աշխարհ գալէն ի վեր՝ Կրօնի ծագումն եւ յարակից խնդիրներն Եւրոպան նոր գրականութիւնն ողողեցին: Զեռք բերուած թանկագին գիւտերը բազմակողմանի ուսումնասիրութեան նիւթ դարձան, եւ իրր ճշմարիտ զինանոց մը իրարամերժ աշխարհատեսութեանց աւար եղան, եւ որ զարմանալին է՝ գրեթէ ամէն զէնք «պահպանողական» Եկեղեցւոյ հիմերուն կ'երթար զարնուելու: Հասկանալի պատճառներէ դրդեալ կաթողիկէներէն աւելի բողոքական բայց մանաւանդ անհաւատ գիտականներն էին որ մասնաւոր տենդով մը հազար մաղէ կ'անցընէին հին դարերու մնացորդները:

Սակայն ինչ եղաւ արդիւնքը: Աստուծոյ արարչութիւնն ամէն կաղապարի մէջ փորձեցին սեղմել. ոմանք համակ նիւթի թանձրացուցին զայն, արտաքսելով հոգի եւ Աստուած, ուրիշները ամբողջովին հոգիացուցին, նոյնացընելով այսպէս նիւթականն ու աննիւթականը, սահմանաւորն եւ անսահմանը: Ուրեմն մարդկային մտքի հին ծայրայեղութեանց վազքն է, ոգ վերստին հակընդդէմ ուղղութեամբ տիգարձակ կը սուրայ: Գործնականին ուղղուածն էր սակայն Կրօնին մահաբեր հարուած մը տալ, մերկացընելով զայն իր կենսակերտիկ արժէքէն, զետեւ լով անոր որրանը ոչ թէ բանական հոգւոյ առ Աստուած թռիչքին մէջ, այլ տարերային պատկերներու, տունկերու, հոգեկան ախտաւոր «ապրումներու» (երազ, սարսափ եւն) հերոսներու եւ նախնեաց պաշտամունքի, ոգիներու հաւատքին եւ տիեզերական Անսահմանէն եկած անորակելի ճնշումին մէջ:

Առանց Եկեղեցւոյ անմիջական միջամտութեան իսկ մինչեւ օրս արդէն բաւական յստա-

¹ F. W. Foerster, Autorität und Freiheit 1910, էջ 91: